

KIRJAKULA I METOHIJA

Omaž Protinoj mahali

A tek Protina mahala... Neprepoznatljiva, čak je i njen duh pobegao za nama. To je ulica na korak do centra grada, trebalo ju je malo srediti, ali morao se zadržati njen stari, orijentalni stil. Sad su na tom mestu moderni staklenici koji kao da su se nadmetali da što više zaslepe – ili bar zasene – staru mahalu. Kao da je sa svakom porušenom starom kućom izbledeo i deo duše grada. I mi smo krivi. Budzašto smo prodavali svoju devovinu. Kupac bi nam poslao fotografije ruinirane kuće i već tad je nestajao pijetet prema onome što vidimo. A onda, pošto su želeli da naši tragovi budu zauvek prekriveni i nevidljivi, oni poruše i naša groblja, poruše i naše svetinje, neke ostave u neizvesnosti, nezaštićene, a neke preimenuju u svoja kulturna dobra. „Ispod onoga što vidiš, leže naši temelji” – kažu neutemeljeno, kao da istorija može da se menja rušenjem kamenja. Svaki kamen koji padne briše deo priče, ali ne piše novu – ostavlja samo prazninu, gluvi vakuum bez identiteta. Kao u Čopićevom *Gluvom barutu* – tišina koja preti da eksplodira, ali i nemoć da se progovori istina. Možda ćemo ipak jednom smoći snage da progovorimo o svemu što nas muči i opterećuje.

Zaspao sam brzo, iscrpljen od napornog dana. Krenuli smo predveče, sunce je već zalazilo. Na stepeniku autobusa nakratko zastadoh i pogledah ka zapadu. „Skoro isto nebo.” Nijanse sive ponovo su potiskivale crvenu, rasplinjujući je po prokletijskim i rugovskim vrletima. Ono što je kosmos jednom ustoličio ostaje nepromenjeno. Sve nijanse promene, čini mi se, tek su prividi u našim prolaznim opažanjima. Torusnog oblaka nije bilo, ili ga nisam uočio, zbog požurivanja konduktera koji je nestrpljivo pokazivao rukom da je vreme za polazak. Ipak, nadam se da je još tu – lebdi negde visoko, u tišini natkriľuje i umesto nas čuva patrijaršijske svetinje.

Idem sa Kosova.

Ušavši u autobus sa slikom zalaska sunca, odmah sam se setio kako smo nekada, s komšijine terase, posmatrali isti prizor. Verovatno su i tad, kako bi rekao Lajbnic, naše predstave o istom događaju bile tek različiti aspekti jedne te iste istine. Ista svetlost, isti horizont – a opet, čini se da je svaki od nas video nešto drugo, kroz prizmu svojih misli, uspomena, očekivanja. Meni se tad činilo da su naše opažajne prizme, s jedne i sa druge strane, bile postavljene tako da se prelomljeni zraci ipak sreću u jednom zajedničkom fokusu. Kao da je svetlost, i pored različitih uglova pod kojima smo je doživljavali, prolazila kroz istu optičku sredinu, kao kroz kalcedonski kristal, te negde dublje, mimo nas, sabirala se u jednu tačku.¹

¹ Kao kod zakona prelamanja svetlosti: kad svetlosni zraci ulaze u optičku sredinu (na primer, uzburkani okean ili, bolje, neko malo čuderno jezero što menja boje u zavisnosti od pogleda) pod različitim uglovima, mogu se, uz precizno podešene uslove, prelomiti tako da se ukrštaju u zajedničkom fokusu.

Setih se ponovo bake Kirjakule. Primetio sam da se često, posebno kad sam u nekoj nedoumici, setim nje i njenih brižljivih i dalekosežnih saveta. U Protinoj mahali u kojoj smo sestra i ja proveli detinjstvo, sve do drugog razreda osnovne škole, na samom kraju ulice živela je jedna albanska porodica. Skromna kuća, sa zaklonjenim dvorištem koje je izlazilo na reku. Sećam se golemih, prilično klimavih drvenih vrata s velikom gvozdenom rezom na koju je Rustem (tako se zvao čovek koji je u toj kući živeo s porodicom i kojeg smo prilično često viđali) stavljao ogromni katanac kad je odlazio, te hramajući, s prilično velikim prutom, odvodio bivolicu na karagačke livade, na ispašu. Ostali deo porodice, suprugu i sina znatno mlađeg od nas, retko smo viđali. Ne znam kad je to počelo i ko je prvi počeo, ali sećam se da smo, dok je on odlazio, u više navrata uzvikivali: *Rustem krivi, ne može da živi*. Čak su neki od nas, kad bi on malo odmakao, za njim bacali sitne kamenice. To je bio deo naše igre kauboja i Indijanaca, pri čemu smo čoveka koji hramlje i čudnu životinju, koja se lagano pored njega gega, svrstavali u Indijance, a mi smo naravno bili kauboji i u ruci imali nešto od drveta što je moglo da liči na njihove pištolje. Nikakvim pokretom, govorom ili gestom taj čovek nas nije izazivao. Imao je ustaljeni ritual, prvo bi izveo iz dvorišta bivolicu, onda za njom zatvorio vrata, u rezu stavio katanac i bez osvrtnja na nas samo krenuo i terajući životinju nešto joj tiho govorio. Jednom prilikom, nakon našeg obračuna s komšijom, na našoj kapiji čekala me je baka. „En to pan”, ostale su mi u sećanju te reči koje je tiho, na svoj način, izgovorila, a onda, verovatno shvativši da je ne razumem, još mirnije dodala: „Svi smo isti, sine.” Onda sam iznenada, prvi i jedini put, čuo da je baka podigla ton i nekome nešto zapretila. „To ne sme više da ti se desi! Ne smete dirati komšiju!”, ljutito je rekla. Bio sam postišđen, verovatno i crven u licu. I sada osećam nelagodnost i grižu savesti kada se toga prisetim. “Εν τὸ πᾶ – „Jedno je sve, i sve je jedno”, kasnije sam pročitao da je to Heraklitov paradoks, čak su ga spominjali i kao filozofski mit u raznim prilikama. *Sklad u neskladu, red u hao-su, jedno u mnogom, jedinstvo unutar mnogostrukosti, jedinstvo ne isključuje razliku, a mnoštvo ne isključuje povezanost...* I tad sam prvi put shvatio: jedinstvo ne nastaje u jednakosti, već u razumevanju razlika.

To je ključ. Najdublja jasnoća često dođe ne kroz velika otkrića već kroz tiha prepoznavanja koja nas na trenutak zaustave. Kasnije se nadovezao i Jung tvrdeći: „Da bi sve ovo moglo biti istinito, morao je da postoji jedinstveni prvobitni uzorak, kao zajednička karika u različitim uzročnim lancima.”

Ponekad se zapitam da li postoji takva karika u uzročnim lancima Srba i Albanaca na Kosmetu. Teško je naći takvu neraskidivu vezu. Nameće se i pitanje: da li bi u našem slučaju samo Kosovo moglo da bude ta zajednička karika? Teško, jer čak ni ime naše postojbine nije jedinstveno. Metohiju u imenu nikada ne smemo zaboraviti, makar kao podsećanje na viševjekovne dečanske metohe za koje postoje utemeljeni podaci. Rekli bismo tako mi, a oni bi mogli tvrditi da su „Metohiju otimali srpski vlastodršci” – manje-više i za to postoje utemeljeni podaci... I možda je upravo ta višeslojnost znak da karika između našeg i njihovog kolektivnog nesvesnog – arhetip, kako bi rekao Jung – ipak postoji. Ne kao dokaz, već kao pitanje koje nas sve obavezuje. „Možda će me zbog te višeslojnosti

'me von'² optužiti", pomislih, osmehnuvši se. „Nemoj da se igraš rečima – logos nije šala", čujem bakin glas. „Ako si zaista nešto razumeo – vreme je za *metanoi*. Ne za sarkazam."

² Igra rečima, na albanskom *më vonë* – „kasnije".